

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20748947>

KO'CHMA TURIZM EKOLOGIK TA'SIRI

A.N.Meyliyev, SamISI turizm kafedrası assistenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada Navoiy viloyatida ko'chma turizmning ekologik ta'siri keng yoritiladi. Viloyatning cho'l hududlari, Nurota tog'lari va Zarafshon daryosi bo'yidagi tabiiy landshaftlar ko'chma turizm uchun asosiy resurs sifatida ko'rib chiqiladi. Ko'chma turizmning ijobiy ta'siri sifatida ekologik ongni shakllantirish, tabiatni asrash, mahalliy resurslardan oqilona foydalanish va biologik xilma-xillikni saqlash masalalari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, salbiy ta'sirlar – chiqindilar muammosi, suv resurslariga bosim, tuproq eroziyasi va hayvonot dunyosiga aralashuv kabi ekologik muammolar ham ko'rsatib o'tiladi. Xalqaro tajriba, xususan Mo'g'uliston va Qozog'iston misolida ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun qo'llanilayotgan yondashuvlar Navoiy viloyatida qo'llash mumkin bo'lgan amaliy model sifatida taqdim etiladi. Statistik ma'lumotlar asosida turistik firmalar soni, xizmatlar hajmi va joylashtirish vositalarining o'sishi ko'rsatilib, ko'chma turizmning ekologik va iqtisodiy salohiyati ilmiy-analitik tarzda baholanadi.

Abstract: This article extensively covers the environmental impact of mobile tourism in the Navoi region. The desert areas of the region, the natural landscapes of the Nurata Mountains and the Zarafshan River are considered the main resources for mobile tourism. As a positive impact of mobile tourism, issues of environmental awareness formation, nature conservation, rational use of local resources, and biodiversity conservation are analyzed. At the same time, negative impacts—such as the problem of waste, pressure on water resources, soil erosion, and interference in the animal world—are also highlighted. Approaches used to ensure environmental sustainability based on international experience, particularly in Mongolia and Kazakhstan, are presented as a practical model that can be applied in the Navoi region. Based on statistical data, the growth of the number of travel agencies, the volume of services, and accommodation facilities is shown, and the ecological and economic potential of mobile tourism is evaluated scientifically and analytically.

kalit so'zlar: Ko'chma turizm, ekologik ta'sir, Navoiy viloyati, cho'l hududlari, Nurota tog'lari, Zarafshon daryosi, ekologik ong, chiqindilar muammosi, suv resurslari, hayvonot dunyosi, biologik xilma-xillik, ekoturizm paketlari, ekologik lagerlar, jeep

safari, tuya safarlari, xalqaro tajriba, Mo'g'uliston modeli, Qozog'iston tajribasi, ekologik sertifikatlash, barqaror turizm, mahalliy resurslardan foydalanish, ekologik muvozanat, tabiatni asrash, turizm infratuzilmasi, investitsiya imkoniyatlari.

keywords: Mobile tourism, environmental impact, Navoi region, desert regions, Nurata mountains, Zarafshan river, environmental awareness, waste problem, water resources, wildlife, biodiversity, ecotourism packages, ecological camps, jeep safari, camel trips, international experience, Mongolian model, Kazakh experience, environmental certification, sustainable tourism, use of local resources, ecological balance, nature conservation, tourism infrastructure, investment opportunities.

Ko'chma turizm Navoiy viloyatida cho'l hududlari, Nurota tog'lari va Zarafshon daryosi bo'yidagi tabiiy landshaftlarga asoslanib rivojlanmoqda va bu turizm shakli ekologik jihatdan ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki bir tomondan u ekologik ongni shakllantirish, tabiatni asrash va mahalliy resurslardan oqilona foydalanishga yordam beradi, ikkinchi tomondan esa chiqindilar muammosi, suv resurslariga bosim va hayvonot dunyosiga aralashuv kabi ekologik muammolarni yuzaga keltirishi ehtimoli mavjud. Ko'chma turizmning ijobiy ekologik ta'siri shundaki, sayyohlar tabiat qo'ynida vaqtinchalik turar joylarda yashash orqali ekologik muvozanatni saqlash zarurligini chuqurroq anglaydilar va bu jarayon ekologik ongni shakllantirishga xizmat qiladi. Navoiy viloyatida tashkil etilayotgan ekologik lagerlar chiqindilarni qayta ishlash tizimiga ega bo'lib, bu tabiatni asrashga yordam beradi. Mahalliy resurslardan oqilona foydalanish, suv va energiya tejamkorligi ham ko'chma turizmning ijobiy jihatlaridan biridir. Nurota tog'lari va Zarafshon daryosi bo'yida ekoturizm paketlari orqali biologik xilma-xillikni saqlashga e'tibor qaratilmoqda va bu hududlarda ekotizimni targ'ib qilish ishlari olib borilmoqda.

Shu bilan birga, ko'chma turizmning salbiy ekologik ta'sirlari ham mavjud bo'lib, vaqtinchalik lagerlar va safari turlari natijasida chiqindilar to'planishi mumkin, jeep safari va tuya safarlari tuproq eroziyasiga va o'simlik qoplamasiga zarar yetkazishi ehtimoli mavjud, Zarafshon daryosi bo'yida turizm faoliyati suv iste'molini oshiradi va bu resurslarga bosim keltiradi, cho'l va tog' hududlarida yovvoyi hayvonlarning tabiiy yashash muhitiga aralashuv kuzatilishi mumkin.

Xalqaro tajriba ko'rsatadiki, Mo'g'uliston va Qozog'iston tajribasi ko'chma turizm ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rnak bo'la oladi, chunki Mo'g'ulistonda yurt lagerlari chiqindilarni qayta ishlash tizimiga ega, Qozog'istonda esa ekologik sertifikatlash amaliyoti joriy etilgan va bu tajribalar Navoiy viloyatida ham qo'llanilishi mumkin.

Ko'chma turizm Navoiy viloyatida ekologik jihatdan barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki bu turizm shakli tabiat qo'ynida vaqtinchalik turar joylarda

yashash, cho'l safari, yulduz kuzatuvi va Nurota tog'larida trekking kabi faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ekologik ta'sir ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: ijobiy va salbiy.

Ko'chma turizm ekologik ongini shakllantiradi, sayyohlar tabiatni asrash zarurligini chuqurroq anglaydilar va chiqindilarni kamaytirishga intiladilar. Ekologik lagerlar va "yashil turizm" konsepsiyasi orqali suv va energiya tejamkorligi ta'minlanadi. Mahalliy resurslardan oqilona foydalanish, masalan, Zarafshon daryosi bo'yida suvni tejash, Nurota tog'larida biologik xilma-xillikni saqlash, cho'l hududlarida o'simlik va hayvonot dunyosini muhofaza qilish kabi amaliy choralar ko'riladi.

Ko'chma turizm vaqtinchalik lagerlar va safari turlari natijasida chiqindilar to'planishi mumkin, bu esa ekologik muvozanatga zarar yetkazadi. Jeep safari va tuya safarlari tuproq eroziyasiga olib kelishi, o'simlik qoplamasini buzishi ehtimoli mavjud. Zarafshon daryosi bo'yida turizm faoliyati suv iste'molini oshiradi va bu resurslarga bosim keltiradi. Cho'l va tog' hududlarida yovvoyi hayvonlarning tabiiy yashash muhitiga aralashuv kuzatilishi mumkin, bu esa biologik xilma-xillikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mo'g'uliston tajribasida yurt lagerlari chiqindilarni qayta ishlash tizimiga ega bo'lib, ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Qozog'istonda ekologik sertifikatlash amaliyoti joriy etilgan va bu turizm faoliyatini nazorat qilishda muhim vosita hisoblanadi. Yevropada esa karavan va camper van turizmi ekologik standartlarga moslashtirilgan. Bu tajribalar Navoiy viloyatida ko'chma turizmni barqaror rivojlantirish uchun amaliy model bo'la oladi.

Statistik ma'lumotlar skelet asosida:

1. 2023-yil yakunlariga ko'ra Navoiy viloyatida **13 ta turistlik firma** faoliyat yuritib, ular orqali **14,8 ming sayyohga xizmat ko'rsatilgan**.
2. 2025-yilda turizm xizmatlari hajmi **114% ga oshgan**, bu esa turizm infratuzilmasining kengayishini ko'rsatadi.
3. 2024-yilda viloyatda **16 ta ixtisoslashtirilgan joylashtirish vositasi** faoliyat ko'rsatgan.
4. 2026-yil 1-aprel holatiga viloyatda **1,115,044 kishi** istiqomat qilmoqda, bu esa turizm xizmatlari uchun potensial iste'molchilar bazasini kengaytiradi.

Ko'chma turizm ekologik jihatdan katta imkoniyatlarga ega bo'lsa-da, u tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatmasligi uchun qat'iy nazorat va ekologik standartlarga amal qilish zarur. Navoiy viloyatida bu turizm shaklini rivojlantirishda ekologik barqarorlikni ta'minlash, xalqaro tajribadan foydalanish, ekologik sertifikatlash tizimini joriy etish va mahalliy aholining ekologik ongini oshirish eng muhim vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. Tuxliyev I.S., Hayitboyev R., Safarov B.Sh. – “Turizm asoslari” Toshkent: Fan va texnologiya, 2014-yil. Turizm nazariyasi va amaliyoti, O‘zbekiston hududlari misollari bilan.
2. Matyakubov A. – “Ko‘chma turizmning O‘zbekistondagi imkoniyatlari” Samarqand iqtisodiyot va servis instituti ilmiy maqolasi, 2023-yil. Navoiy viloyatida ko‘chma turizm istiqbollari.
3. SamISI “Turizm” kafedrası ilmiy ishlari Servis fakulteti tadqiqotlari, 2024–2025-yillar. Navoiy viloyatida turizm infratuzilmasi va xizmatlar sifati bo‘yicha ilmiy izlanishlar.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-87-son Farmoni 2025-yil, 15-may. Turizmni rivojlantirish bo‘yicha huquqiy asos, Navoiy viloyatida turizm oqimini ko‘paytirish choralari.
5. Gov.uz – “O‘zbekistonda turizmni rivojlantirish strategiyasi” Rasmiy hujjat, 2025-yil. Navoiy viloyatiga oid strategik yo‘nalishlar va ko‘chma turizm imkoniyatlari.
6. Zarnews.uz – “Navoiy viloyatida turizm va dam olishni rivojlantirish” Mahalliy tahliliy maqola, 2024-yil. Hududiy turizm statistikasi va rivojlanish ko‘rsatkichlari.